

DE KONINGEN VAN JUDA

(930-701 v.C.)

We houden ons vervolgens bezig met de gebeurtenissen in het zuidelijke koninkrijk, Juda, rondom Jeruzalem. De koningen die Rehabeam opvolgden op de troon van David, vormden een veel stabielere en langduriger dynastie dan hun tegenhangers in het koninkrijk Israël.

SISAK VALT REHABEAM AAN

Rehabeam regeerde pas vijf jaar toen hij werd geconfronteerd met een grote invasie van Sisak, de koning van Egypte.¹ Sisak haalde enkele schatten uit de tempel en het koninklijk paleis weg, onder andere de gouden schilden die Salomo had laten maken. Sisak kunnen we als dezelfde beschouwen als Sjosjenk I (945-924), de stichter van de 22e dynastie. In de tempel van Amoen in Karnak liet Sjosjenk I een triomfantelijk toneel in reliëf na waarop veel Palestijnse steden staan en dat ons daardoor in staat stelt een nog te ondernemen veldtocht tot in detail te reconstrueren. In Megiddo is een gebroken zuil met de kenmerkende versieringen van Sjosjenk I gevonden.

ZERACH VALT ASA AAN

Rehabeams kleinzoon Asa versloeg een enorme invasiemacht onder leiding van de Kussiet Zerach in de vallei van Sefata, bij Maresa.² Kus is Egypte ten zuiden van Aswan en Soedan tot aan Khartoem. De toenmalige koning van Egypte, Osorkon I (924-889), is niet dezelfde als Zerach. De namen kunnen niet dezelfde persoon aanduiden. Bovendien was Osorkon van Libische en niet van Kussitische afkomst. Opvallend is ook dat het boek Kronieken Zerach niet aanduidt als 'koning'. Misschien was Zerach een tot die tijd onbekende generaal van Osorkon, die in de tijd van deze veldtocht al wat ouder was en liever een generaal stuurde om de expeditie naar Palestina te leiden.

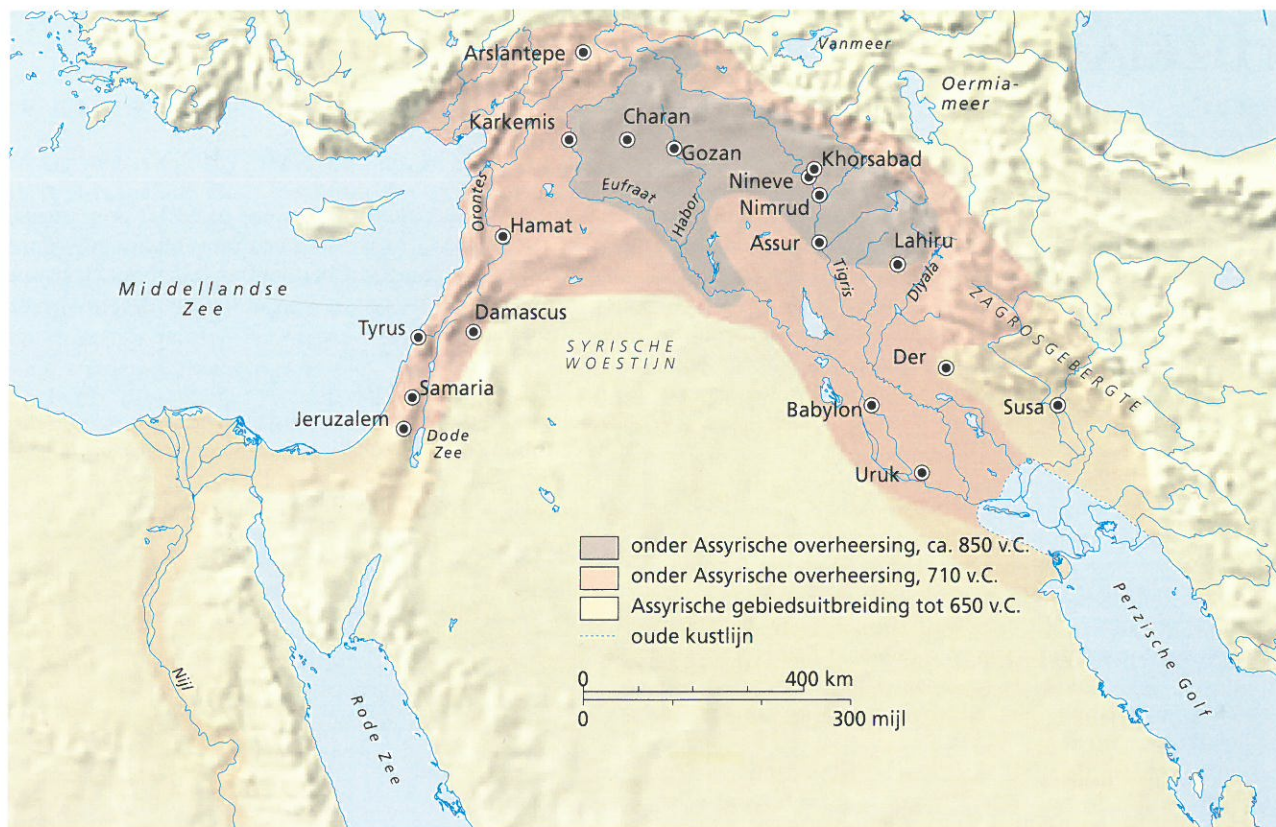
DAVIDS STAMBOOM BEDREIGD DOOR ATALJA

De Heer had David gezworen dat zijn dynastie voor altijd stand zou houden,³ maar op een bepaald ogenblik was die dynastie bijna helemaal uitgeroeid. Joram, koning van Juda, trouwde met een dochter van Israël's slechte koning Achab, genaamd Atalja. Toen Jehu, koning van Israël, Achazja, de zoon van Joram, doodde, bezette Atalja de troon van Juda, zes jaar lang (841-835).⁴ Zij bracht heel de koninklijke familie om het leven, behalve Achazja's zoon Joas, die al die tijd, zonder dat Atalja het wist, in de tempel verborgen werd gehouden. De hogepriester Jojada leidde een geslaagde opstand tegen koningin Atalja; de kleine Joas werd in haar plaats koning.

RECHTS: De uitbreiding van het Assyrische Rijk tussen 850 en 650

Assyrië werd de grootste mogendheid in het Nabije Oosten; het rijk strekte zich uit over de Vruchtbare Halvemaan en heerste zelfs korte tijd over Egypte.

NOTEN	
¹	1 Kon. 14:25-27
²	2 Kron. 14:9-15
³	Ps. 89:28-37; 110:2; 132:11-18
⁴	2 Kon. 11:1
⁵	2 Kon. 15:2
⁶	2 Kron. 26:15
⁷	Diodorus Siculus, <i>Bibliotheca Historica</i> , 14.42.1
⁸	2 Kon. 16:17-18
⁹	Jes. 2:6-8,20; 8:19; Micha 5:12-14
¹⁰	Jes. 20:1

UZZIA

Van Uzzia (of Azarja, zoals hij soms genoemd wordt) wordt verteld dat hij 52 jaar over Juda regeerde.⁵ Er zijn goede aanwijzingen dat hij in die jaren, van 792 tot 767, samen regeerde met zijn vader Amazja. Ook regeerde Uzzia's zoon Jotam samen met hem van 752 tot Uzzia's dood in 740. Uzzia heeft op zijn naam staan dat hij Eilat aan de Golf van Akaba herbouwde, de Filistijnen en de Arabieren versloeg, torens bouwde in de woestijn, waterreservoirs aanlegde en de landbouwmogelijkheden van het land vergrootte. Hij moet ook toestellen hebben ontwikkeld om pijlen en grote stenen af te schieten.⁶ Het blijft onzeker of dit katapulten waren, die volgens de Griekse schrijver Diodorus Siculus⁷ in 399 v.C. uitgevonden zijn, of speciale constructies op muren en torens die verdedigers in staat stelden aanvallende troepen te bestoken met stenen. Het gunstige beeld dat Koningen en Kronieken van Uzzia schetsen, wordt getemperd door de onthulling dat hij, na het onbevoegd offeren van wierook in de tempel van de Heer, getroffen werd door een ernstige huidziekte die vroeger ten onrechte werd vertaald als 'melaatsheid'. Uzzia moest tot zijn dood in een apart huis wonen en mocht de tempel niet meer betreden; zijn zoon Jotam nam het landsbestuur waar.

ACHAZ

Achaz, koning van Juda (735-715), wordt vooral herinnerd vanwege zijn verdorvenheid. 'Hij volgde het voorbeeld van de koningen van Israël. Hij ging zelfs zo ver dat hij zijn zoon als offer verbrandde volgens het gruwelijke gebruik van de volken die de Heer voor de Israëlieten had verdreven' (2 Kon. 16:3). We hebben al gezien hoe Achaz de dreiging van Pekach, koning van Israël, probeerde af te wenden door hulp te zoeken bij Tiglat-Pileser III, koning van Assyrië. Achaz liet een nieuw altaar in de tempel van de Heer aanbrengen en ook liet hij de spoelbekkens van hun onderstellen halen en de panelen slopen van de onderstellen die Salomo had laten maken. Het grote bekken, de Zee,

liet hij verwijderen van de bronzen runderen waarop het rustte, en op een stenen fundering zetten. Ook liet hij het sabbatsbaldakijn en de speciale opgang voor de koning verplaatsen.⁸ De profeten Jesaja en Micha uit die tijd beschrijven de aanstootgevende heidense en bijgelovige praktijken.⁹

DE DREIGING VAN ASSYRIË ONDER SARGON II

We hebben al gezien dat Samaria, de hoofdstad van Israël, in 722 door de Assyriërs veroverd werd. Nadat de nieuwe Assyrische koning Sargon II de deportatie van de Israëlieten uit Samaria georganiseerd had, trok hij in 720 door de kustvlakte naar het zuiden; daarbij veroverde hij Gaza en misschien ook Ekron en Gibbeton. In 712 stuurde Sargon zijn *tartan*, of opperbevelhebber, naar de kuststad Asdod om een opstand neer te slaan.¹⁰ Fragmenten van een zuil, opgericht door de opperbevelhebber van Sargon, zijn in Asdod gevonden. Voor de profeet Jesaja was de inname van Asdod aanleiding om te waarschuwen tegen het vertrouwen op Egypte als bondgenoot tegen de groeiende dreiging van Assyrië. Bij de dramatische gebeurtenissen in het jaar 701, die het onderwerp zijn van onze volgende twee hoofdstukken, waren het de Assyriërs die zelfs het voortbestaan van Juda in gevaar brachten.

LINKS: De invallen in Juda tussen 926 en 712

Juda kreeg verscheidene keren invallen uit het zuiden door Sisak, koning van Egypte, en de Kussiet Zerach, en uit het noorden door Sargon, koning van Assyrië, en zijn *tartan* of opperbevelhebber.

HIZKIA EN SANHERIB

(701 v.C.)

In 701 viel het Assyrische leger, ten minste 185.000 man sterk, onder leiding van koning Sanherib Juda binnen, waar Hizkia (715-686) koning was. Het was een grote crisis, die nauwkeurig opgetekend is in 2 Koningen 18-19, Jesaja 36-37 en 2 Kronieken 32. Het is het duidelijkste voorbeeld in het Oude Testament van een gebeurtenis die, in ieder geval gedeeltelijk, ondersteund wordt door andere teksten en archeologisch bewijsmateriaal.

HIZKIA

In tegenstelling tot zijn slechte vader Achaz, 'deed Hizkia wat goed is in de ogen van de Heer, net zoals zijn voorvader David gedaan had' (2 Kon. 18:3). Hij verwijderde de offerplaatsen, verbrijzelde de gewijde stenen en haalde de Asjerapalen omver. Hij sloeg zelfs de koperen slang aan stukken die Mozes in de woestijn gemaakt had en die vereerd werd. Hij was de Heer toegedaan en hield zich aan zijn geboden. Hij kwam in opstand tegen de koning van Assyrië en diende hem niet.

Andere steden, o.a. de Fenicische kuststad Tyrus, sloten zich aan bij de beginnende opstand. Een anti-Assyrische bondgenoot was de Babylonische koning Berodach-Baladan (Mardoek-apla-iddina II), wiens afgezanten Hizkia in Jeruzalem bezochten. Omdat Hizkia de mannen van Berodach-Baladan alle schatten in zijn voorraadkamers liet zien die later door Sanherib bij zijn inval werden weggevoerd, lijkt het erop dat het verhaal over het gezantschap van Berodach-Baladan bij Hizkia¹ vóór 701 geplaatst moet worden, hoewel het in het verhaal volgt op de geschiedenis van de inval door Sanherib. Hizkia's handelwijze mishagde de profeet Jesaja, die zei dat de schatten eens naar Babylon weggevoerd zouden worden en dat de zonen van het koningshuis als eunuchen zouden werken in het paleis van de koning van Babylon. Hizkia scheen zich niet al te grote zorgen te maken. Hij putte troost uit de woorden van Jesaja dat er, zolang hij zelf leefde, vrede en veiligheid zouden zijn.

SANHERIB VALT AAN

Volgens 2 Kon. 18:13 viel Sanherib alle versterkte steden van Juda aan en nam hij ze in. Een deel van de route van hulpstroepen is misschien bewaard gebleven in de profetie van Jesaja.² Een aantal exemplaren van Sanheribs eigen verslag van de veldtocht bestaat nog. Sanherib vertelt hoe hij zesenvertig van Hizkia's sterke, ommuurde steden veroverde door wallen van aangestampte aarde aan te leggen, door stormrammen aan te voeren, door het voetvolk te laten aanvallen, door bressen te slaan en belegeringswerktuigen in te schakelen. Hij maakte 200.150 mensen en ontelbare paarden, muilezels, ezels en kamelen buit, en gaat er prat op dat hij Hizkia als een vogel in een kooi opsloot in zijn koninklijke stad Jeruzalem.³

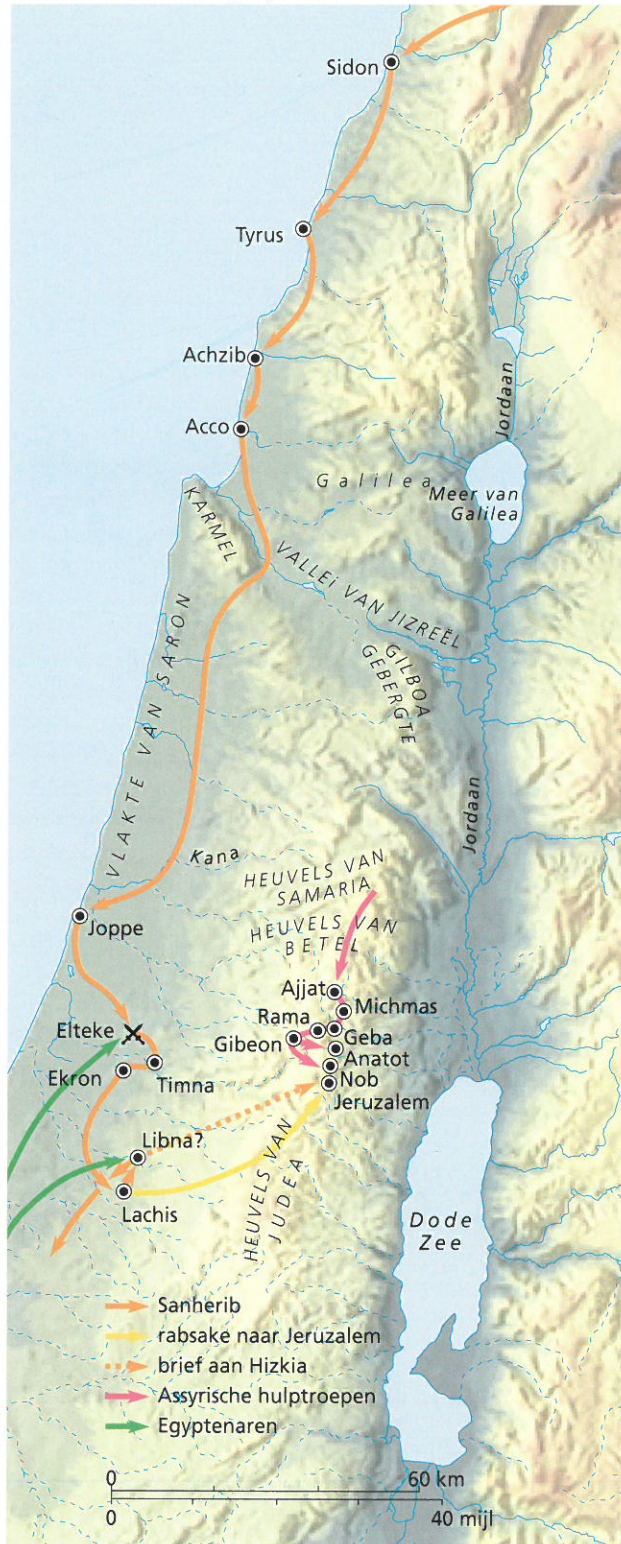
HIZKIA BETAALT SCHATTING

Toen Sanherib de provinciestad Lachis, ongeveer 40 kilometer ten zuidwesten van Jeruzalem, in Juda, bereikte, eiste hij schatting van Hizkia. Deze stuurde een boodschap naar de koning van Assyrië dat hij zou betalen.⁴ Het boek Koningen en het zogenaamde Taylorprisma noemen hetzelfde bedrag als schatting: 300 talenten (ca. 10 ton) zilver, 30 talenten (1 ton) goud. Het Chicagoprisma geeft een bedrag van 800 talenten zilver, maar dat kan wel de opbrengst van de hele veldtocht zijn. Hizkia sloopte het goud van de tempeldeuren om aan deze eis te voldoen. Het Chicagoprisma geeft ook een opsomming van de rest van

de schatting: edelstenen, antimoon, grote blokken steen, ivoren rustbedden, ivoren leunstoelen, olifantenhuiden, slagtanden van olifanten, ebbenhout en bukhout, waarvan het meeste behoorde tot de waardevolle goederen die in Juda werden ingevoerd.

SANHERIB IN LACHIS

De belegering door het Assyrische leger van een van de steden van Juda is in bas-reliëf te zien in een centrale zaal van het paleis van Sanherib in Nineve. De hiervoor gekozen stad was Lachis, waarschijnlijk de tweede stad van het konink-

NOTEN

- ¹ 2 Kon. 20:12-19; 2 Kron. 32:31; Jes. 39:1-8
- ² Jes. 10:28-32
- ³ Chicagoprisma 3,19-29
- ⁴ 2 Kon. 18:14
- ⁵ Chicagoprisma 3,42-45
- ⁶ Kon. 18:17; Jes. 36:2

RECHTS: Het Assyrische leger belegert de stad Lachis in 701. Uit het paleis van Sanherib in Nineve.

LINKS: Sanherib valt Juda binnen in 701. De Assyrische koning Sanherib ging er prat op dat hij, door een grote legermacht eropuit te sturen om Palestina aan te vallen, zesenvertig ommuurde Judese steden had veroverd. Een Egyptische strijdmacht mengde zich ten gunste van Juda in de oorlog.

rijk. Assyrische boogschutters, slingeraars en lansiers rukken op naar de stad over daarvoor aangelegde wallen. Belegeringswerktuigen en belegeringstorens worden tegen de muren gebruikt. De radeloze inwoners van Lachis laten vanaf de stadsmuren een regen van stenen en brandende fakkels neerdalen. De Assyriërs moeten water over hun belegeringswerktuigen gieten om te voorkomen dat ze in brand vliegen. Maar na verloop van tijd valt de stad. Een lange rij gevangenen wordt weggevoerd, met hun bezittingen op karren geladen. Enkele bewoners van Lachis worden afgeranseld. Anderen brengen Sanherib, die op een ivoren troon het gebeuren overziet, schatting, onder andere wierookbranders en ivoren stoelen. Een inscriptie meldt trots: 'Sanherib, koning van Assyrië, koning van het heelal, zittend op zijn ivoren troon, terwijl de buit uit Lachis langskomt.' Het gezicht van Sanherib is onherkenbaar gemaakt, misschien door een Jood die later wraak wilde nemen.

Er is nog een aarden wal in Lachis. Ter plaatse zijn ook Assyrische pijlen, wapenrustingen en katapulten gevonden.

SANHERIB OEFENT NOG MEER DRUK UIT

Sanherib was niet tevreden met Hizkia's schatting uit Lachis. Hij zond een speciale eenheid onder leiding van drie hoge officieren – de tartan, de rabsaris en de rabsake – naar Hizkia in Jeruzalem.⁶

Een afvaardiging komt de rabsake tegemoet

en hij houdt een zeer directe toespraak in het Judese dialect. Hij dringt er bij de mensen op aan niet op Egypte als bondgenoot te vertrouwen. Vertrouwen op de Heer had ook geen zin, omdat Hizkia zijn offerplaatsen had verwijderd. De rabsake had kennelijk gehoord van de hervormingen van Hizkia en hij beweerde, interessant genoeg, dat de Heer zelf hem opdracht had gegeven tegen het land op te trekken en het te verwoesten. Hij betwijfelt zelfs of Juda wel tweeduizend man op de been kan brengen.

'Welnu, waag uw kans met mijn heer, de koning van Assyrië. Hij zal u tweeduizend paarden geven, mits u in staat bent de ruiters ervoor te leveren. Zolang u voor strijdswagens en ruiters op Egypte vertrouwt, zult u immers nog niet de afgevaardigde van de minste dienaar van mijn heer kunnen weerstaan.'

2 KONINGEN 18:23-24

Hij zegt dat Hizkia hen niet zal redden en dat ze Hizkia niet de kans moeten geven hun wijs te maken dat de Heer hen zal redden. Zich overgeven is het beste wat ze kunnen doen.

'Luister niet naar Hizkia. Want dit zegt de koning van Assyrië: Geef u over en stel u onder mijn hoede, dan kan ieder van u van zijn wijnstok en zijn vijgenboom eten en het water uit zijn eigen put drinken, tot ik kom en u meevoer naar een land dat niet onderdoet voor dat van u: een land van graan en wijn, van brood en wijngaarden, van olierijke olijf-

bomen en honing. U zult in leven blijven en hoeft niet te sterven.'

2 KONINGEN 18:31-32a

Hij besluit zijn redevoering met een opsomming van andere steden die de Assyriërs hadden veroverd. Als de goden van die steden niet in staat zijn gebleken hen te redden uit de handen van de Assyriërs, hoe zou dan de Heer Jeruzalem kunnen redden uit de hand van Sanherib?

Hoe de Assyrische rabsake het dialect van Juda kende, weten we niet. Misschien maakte hij gebruik van een tolk. Het is duidelijk dat de mensen hem konden verstaan, want halverwege de toespraak vallen de Judese hoogwaardigheidsbekleders hem in de rede en vragen ze hem zijn toespraak verder te houden in het Aramees, de taal van de internationale diplomatie, zodat alleen de hooggeplaatsten hem zouden kunnen verstaan en niet de mensen die op de muren naar hem stonden te luisteren.

Het is vermeldenswaard dat een soortgelijke toespraak is gevonden in twee brieven uit de Assyrische stad Nimrud. Hierin werd in 731 een poging gedaan een Babylonische rebel, Ukin-zer, te overreden zich over te geven aan de Assyrische koning Tiglat-Pileser III. In beide gevallen richtten de Assyriërs zich direct tot de bevolking, in de hoop hen zo ver te krijgen dat ze de heersers van de stad niet meer steunen. In beide gevallen beloven de Assyriërs gunstige voorwaarden, maar krijgen ze geen rechtstreeks antwoord.

DE REDDING VAN JERUZALEM

(701-681 v.C.)

SANHERIB EIST OVERGAVE

De speciale troepen die Jeruzalem bedreigden, trokken zich eerst terug en voegden zich bij de Assyrische hoofdmacht, terwijl Sanherib van Lachis naar Libna trok. Daar hoorde de Assyrische koning, zo vermeldt 2 Koningen, dat Tirhaka, de koning van Kus, optrok om de strijd met hem aan te binden.¹ Kus was Egypte ten zuiden van Aswan en Soedan tot aan Khartoem. De koningen van Kus regeerden in die tijd over Egypte. Hizkia had gerekende op hulp van de Egyptenaren, die al een leger gestuurd hadden, maar dit was verslagen bij Elteke in de vlakte van Filistea,² een feit waarnaar de rabsake in zijn redevoering buiten de muren van Jeruzalem verwijst.³ Sanherib reageerde op het nieuws door Hizkia een brief te sturen waarin hij er bij hem op aandrong zich over te geven. Hizkia legde de brief open voor de Heer neer.⁴ Jesaja profeteerde dat Sanherib Jeruzalem niet zou aanvallen:

*'Hij zal deze stad niet te na komen.
Hij zal er geen pijl op afschieten,
geen schild tegen opheffen
en geen wal tegen opwerpen.
Hij zal op zijn schreden terugkeren
en deze stad niet te na komen'*

2 KON. 19:32

REDDING

De reactie van de Heer wordt nauwkeurig beschreven in 2 Koningen 19:35: 'Die nacht trok een engel van de Heer ten strijde en doodde in het kamp van de Assyriërs 185.000 man. De volgende ochtend zag men niets dan lijken liggen.'

De Bijbelschrijvers – de auteurs van Koningen, Jesaja en Kronieken – vermelden met nadruk dat Sanherib zelf ontkwam en naar Nineve terugkeerde. De Griekse geschiedschrijver Herodotus schrijft dat hij naar Pelusium bij de Egyptische grens ging.⁵ Misschien achtervolgde hij de troepen van Tirhaka. Daar aten veldmuisen de pijlkokers, de boogpezen en de handvatten van de schilden van de Assyriërs op. Vaak is verondersteld dat de muizen dragers waren van een ziekte die zich snel in het kamp van de Assyriërs verspreidde, maar als dat zo was, waarom werden de Judeeërs dan niet besmet?

Hoe de bijzonderheden ook zijn, we moeten aandacht besteden aan het feit dat Sanherib er niet in slaagde Jeruzalem te veroveren. Het feit dat hij ervoor koos op een muur van zijn paleis in Nineve de verovering van Lachis, een provinciestad in Juda, af te beelden en niet Jeruzalem, doet denken dat er met zijn aanval op Jeruzalem iets helemaal verkeerd ging. Bovendien is de kracht van de overtuiging van de mensen uit de tijd van Jeremia, ruim een eeuw later, dat Jeruzalem altijd buiten schot zou blijven en nooit zou vallen,⁶ alleen te verklaren als we uitgaan van de vernietiging van Sanheribs leger en van de wonderbaarlijke bescherming van Jeruzalem in die tijd.

BOVEN: Granieten shabti (bij de doden begraven beeldje) van Tirhaka, de Kussitische koning van Egypte (680-664), uit de piramide van Tirhaka in Nuri. Als de schrijver van Koningen in verband met de gebeurtenissen in 701 naar Tirhaka verwijst als de 'koning van Nubië' (19:9), gebruikt hij eenvoudigweg een titel waaronder hij later bekend was.

LINKS: Het kamp van Sanherib bij Lachis, 701 v.C. Uit het paleis van Sanherib in Nineve.

NOTEN

- ¹ 2 Kon. 18:8-9
- ² Chicagoprisma 3:3-5
- ³ 2 Kon. 18:21; Jes. 36:6
- ⁴ 2 Kon. 19:14; Jes. 37:14
- ⁵ Herodotus, *Historiën*, 2.141
- ⁶ Jer. 7:4
- ⁷ 2 Kon. 20:20
- ⁸ Esarhaddonprisma B 1.44

DE SILOAMTUNNEL

Waarschijnlijk als onderdeel van zijn voorbereidingen op de verwachte invasie door Sanherib en een mogelijke belegering van Jeruzalem, liet Hizkia de Siloamtunnel graven.⁷ Deze was 553 meter lang en was bedoeld om water uit de Gichonbron buiten de oostelijke stadsmuur van Jeruzalem naar de Siloamvijver in het zuidwesten van de stad te laten stromen. De tunnel bestaat nog. Binnenin is een inscriptie in Oudhebreuws schrift gevonden, die zich nu in het Archeologisch Museum van Istanboel bevindt, waarin verteld wordt hoe de tunnel aangelegd is, met ploegen die aan beide kanten tegelijk groeven en elkaar in het midden tegenkwamen (zie onder).

De ligging van het land Ararat

Volgens 2 Koningen 19:37 ontsnapten de moordenaars van Sanherib naar 'Ararat', een gebied dat de Assyriërs kenden als Urartu en dat een groot deel van Oost-Turkije besloeg.

SANHERIB WORDT VERMOORD

De Bijbelschrijvers vermelden met nadruk dat Sanherib aan de vernietiging van het Assyrische leger ontkwam, naar Nineve terugkeerde en twintig jaar later, in 681, de dood vond. 'Daar werd hij, terwijl hij neerknielde in de tempel van zijn god Nisroch, vermoord door Adrammelech en Sareser, die vervolgens naar Ararat wisten te ontkomen. Zijn zoon Esarhaddon volgde hem op' (2 Kon. 19:37).

De suggestie is wel gedaan dat Adrammelech Sanheribs oudste nog levende zoon Arad-Ninlil was. *Arad* kan gelezen worden als 'Arda' en *Ninlil* als 'Mullethu'. De kopiïst van het Bijbelboek verwisselde de *r* en de *d* en schreef in de plaats van het schijnbaar onzinnige '-melesh' -melech (koning). Sharezer komt overeen met het Akkadische *shar-usur*, 'bescherm de koning'; dit moest eigenlijk voorafgegaan worden door de naam van een god, die de kopiïst liever weggelaten heeft. Geen bekende zonen van Sanherib hebben deze vorm van naam, maar misschien zijn er zonen geweest van wie de namen niet in de archieven in spijkerschrift bewaard zijn gebleven.

Het is misschien een verrassing dat de zonen die Sanherib vermoordden niet op de Assyrische troon kwamen. Volgens het verhaal van Esarhaddon zelf kwamen de twee moordenaars niet in aanmerking, 'omdat ze elkaar bij hun pogingen om koning te worden stootten als jonge geiten'.⁸ Het land 'Ararat', waarheen ze volgens 2 Koningen 19:37 ontkwamen, is een groot gebied dat een groot deel van Oost-Turkije besloeg en dat de Assyriërs kenden als Urartu.

De inscriptie in de Siloamtunnel

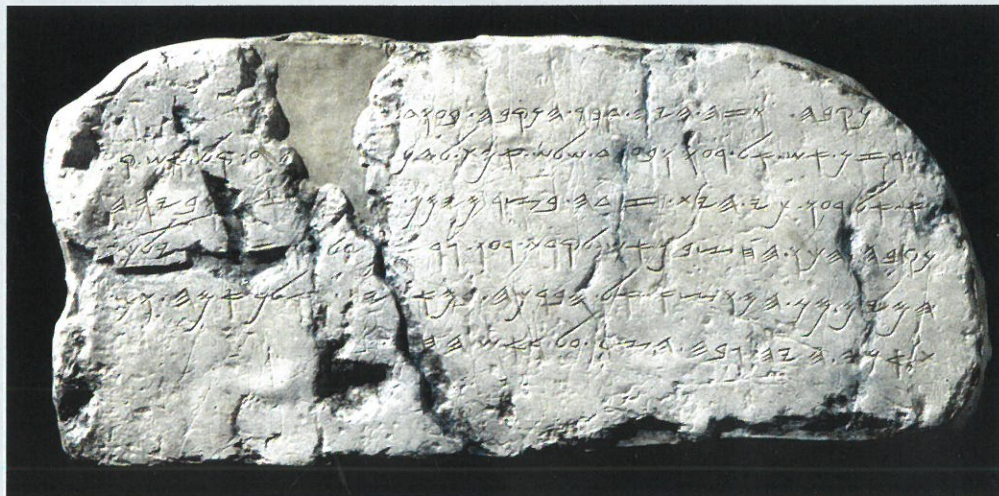
'[De voltooiing] van het werk aan de tunnel. En dit was het verhaal van de aanleg. Terwijl [de arbeiders zwaaiden] met hun houweel, ieder naast zijn maat, en toen we nog drie el moesten graven, [werd] de stem [gehoord] van een man die naar zijn maat riep. Want er liep een spleet in de rots van zuid naar noord. En op die dag raakten de houwelen van de arbeiders elkaar. Het water liep van de bron naar de vijver, 1200 el. En 100 el was de hoogte van de rots boven de hoofden van de arbeiders.'

LINKS: De loop van Hizkia's watertunnel in Jeruzalem (de Siloamtunnel).

RECHTS: Binnenkant van de Siloamtunnel, Jeruzalem.

ONDER: De inscriptie uit de Siloamtunnel.

OORLOGVOERING EN VESTINGWERKEN

OORLOGVOERING IN HET OUDE TESTAMENT

Vijandelijkheden staan al helemaal aan het begin van de Bijbel opgetekend: 'Kaïn viel zijn broer aan en sloeg hem dood' (Gen. 4:8). Het geweld van de antediluviale aardbewoners wordt zelfs genoemd als een van de belangrijkste redenen waarom de Heer de zondvloed liet komen.¹ De geografische ligging van Palestina tussen Egypte en het Nabije Oosten zorgde ervoor dat het land dikwijls het toneel van oorlog was. Maar de Bijbelschrijvers beschouwden de oorlog vaak meer als een teken van goddelijk misnoegen, als straf voor de ongehoorzaamheid van de Israëlieten: 'De Heer zal de overwinning aan uw vijanden schenken: als één man gaat u op hen af, maar naar alle kanten zult u uiteenstuiven ... Vogels en roofdieren zullen zich aan uw lijken te goed doen, zonder dat iemand ze verjaagt' (Deut. 28:25a,26).

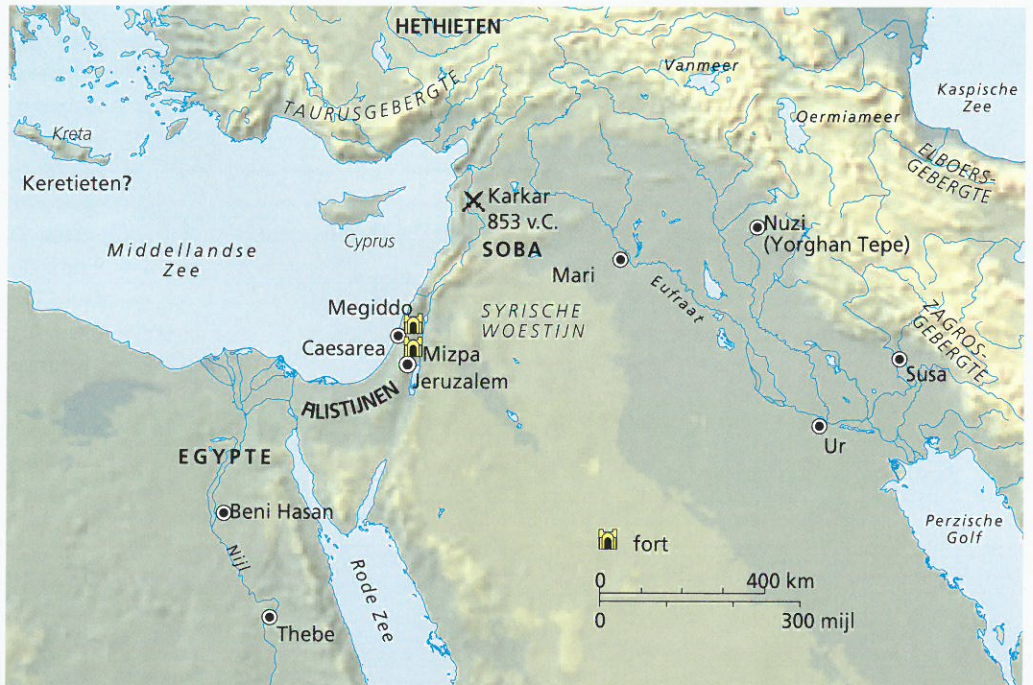
Aan het gedrag van de Israëlieten in een oorlog werden beperkingen opgelegd: belegeraars mochten bijvoorbeeld geen vruchtbomen omhakken.² Toch komt in het Oude Testament ook een heel andere kijk op de oorlog voor. De vernietiging van de Kanaänieten door de Israëlieten werd door de Heer bevolen; hun slechtheid werd hiervoor als reden gegeven,³ en

het niet letterlijk voeren van Gods 'heilige oorlog' had de meest afschuwelijke gevolgen.⁴

HET ISRAËLITISCHE LEGER

Militaire dienst was een religieuze verplichting voor mannen boven de twintig, maar er gold een aantal vrijstellingen, onder andere voor pas

gehuwden en mannen die bang waren of wie het aan moed ontbrak.⁵ Saul verzamelde dappere mannen om zich heen als lijfwacht. David had zijn 'dertig' (eigenlijk zevenendertig) helden en een leger dat uit twee aparte delen bestond: een leger van beroepssoldaten en een volksmilitie van reservisten. Hij had ook bui-

NOTEN

- ¹ Gen. 6:11,13
- ² Deut. 20:19
- ³ Deut. 9:3c,5
- ⁴ Joz. 7:1-26; 1 Sam. 15:1-35
- ⁵ Deut. 20:5-8
- ⁶ 2 Sam. 8:4
- ⁷ 2 Kron. 16:6
- ⁸ Ef. 6:11-13

Oorlogvoering en vestingwerken in het Oude Testament

De kaart toont de plaatsen van herkomst van de belangrijkste huurlingen – de Keretieten, Peletieten en Gatieten (Filistijnen).

tenlandse huurlingen in dienst: Keretieten (misschien van Kreta), Peletieten en Gatieten (Filistijnen).

TECHNISCHE VOORUITGANG

In de geschiedenis van oude oorlogvoering werden nieuwe wapens ontwikkeld. Dit leidde er weer toe dat daartegen nieuwe verdedigingsmaatregelen werden genomen. Dit punt illustreren we met drie voorbeelden.

1. DE SAMENGESTELDE BOOG EN DE BEPANTSERING

Bogen staan op veel monumenten van het eind van het vierde millennium in Egypte en Mesopotamië afgebeeld. Maar de samengestelde of versterkte boog van vier materialen – hout, hoorn, pezen van dieren en lijm –, had een veel groter bereik (soms wel 300 à 400 meter) en doordringend vermogen. De samengestelde boog is het eerst afgebeeld op de zuil van de Akkadische koning Naram-Sin (2291-2255), die in Susa in Zuidwest-Iran gevonden is. Toch werd de samengestelde boog pas halverwege het tweede millennium gemeengoed. De reactie hierop was de ontwikkeling van bepantsering, waarvan het oudste voorbeeld uit 1500 v.C., uit Mesopotamië stamt. Een ander voorbeeld van bepantsering komt voor op een muurschildering in de grafombe van Kanamun in Thebe, Egypte, uit de tijd van Amenophis II (1427-1401). In het paleis van Amenophis III (1391-1353) in Thebe zijn originele bepantseringen gevonden.

2. STRIJDWAGENS EN STADspoORTEN

Al in 2800 is er in Mesopotamië sprake van twee- en vierwielige wagens die getrokken werden door onagers (wilde ezels). Ze zijn te zien op de Standaard van Ur (ca. 2500 v.C.). Ze hadden dichte wielen, reden langzaam en waren moeilijk te besturen. Door paarden getrokken wagens worden voor het eerst genoemd in de achttiende eeuw v.C. in teksten uit Mari in Syrië. In wezen waren strijdwagens rijdende schietplatforms, waarvanaf een beperkte vuurkracht in een slag snel ingezet kon worden op beslissende plaatsen. Het waren ingewikkelde voertuigen, die alleen gemaakt werden door volkeren die beschikten over rijke hulpbronnen en een ontwikkelde techniek; het gebruik ervan beperkte zich tot aaneengesloten, vlak terrein. De grote mogendheden van het midden van het tweede millennium v.C., de Egyptenaren en de Hethieten, gebruikten ze al gauw in de oorlog. De beroemde strijdwagen uit de grafombe van Toetanchamon geeft ons een goed idee hoe ze eruitzagen.

Tot het midden van het tweede millennium v.C. konden aanvallers de poorten schuin langs de hellingen waarop torens stonden, benaderen; hun route liep dan evenwijdig aan de muren. Dit verschafte de verdedigers een voordeel. Met de komst van de strijdwagens was een directe toegang tot de stadspoorten een eerste vereiste en daarom schafte men de oude L-vormige poorten af. De doorgangen werden langer gemaakt en konden een aantal 'kamers' bevatten, waarin extra poortdeuren konden worden geplaatst. De centrale dubbele deuren moesten breed genoeg zijn voor strijdwagens, maar aan de binnenkant werden ze versterkt met kolossale grendels. Er werden torens gebouwd om de verdedigers in staat te stellen het de aanvallers lastig te maken en aan de binnenkant werden tegen de muren geleidelijk oplopende wallen aangelegd.

Hoewel de Kanaänieten al strijdwagens gebruikten en ze in Egypte hadden geïntroduceerd, namen de Israëlieten ze maar langzaam over. Ongetwijfeld had dit alles te maken

met het feit dat zij in bergachtig land woonden. Toen David koning Hadadezer van Soba versloeg, maakte hij duizend strijdwagens buit. Hij scheen de militaire mogelijkheden hiervan niet te beseffen en misschien zag hij op tegen de kosten van voedsel en onderdak; in ieder geval sneed hij de pezen van op honderd na alle paarden door.⁶ Het was de taak van Salomo om het potentieel aan strijdwagens van Israël te ontwikkelen. De koning van Israël Achab droeg in 853 v.C. bij de slag van Karkar aan de Orontes in Syrië, tegen Assyrië, tweeduizend strijdwagens bij aan de gecombineerde strijdkrachten van Syrië en Palestina.

3. STORMRAMMEN EN STADSMUREN

De oudste afbeelding van een stormram staat waarschijnlijk op muurschilderingen uit 1900 v.C. uit Beni Hasan in Egypte, maar pas in de negende eeuw v.C. begonnen de Assyriërs de stormram te gebruiken, met verwoestend effect. De ijzeren kop van de stormram werd met kracht tegen de muur gestoten, zodat hij vast kwam te zitten tussen de stenen. Dan werd hij heen en weer gewrikt om de stenen los te maken. De stormram werd tegen de verdedigers beschermd door middel van een lang, houten bouwsel dat op een kist leek. Later werd de ram opgehangen aan het dak van dit bouwsel en kon dan heen en weer geslingerd worden.

In de eerste tijd van de Hebreeuwse monarchie werden steden verdedigd met behulp van 'kazematmuren'. Twee evenwijdige muren met een dikte van ongeveer anderhalve meter werden op een afstand van ongeveer 2 meter gebouwd. Op regelmatige afstanden werden er dwarsmuren tussen gebouwd. De lange smalle tussenruimtes waren te gebruiken voor opslag of werden opgevuld om de muren extra sterk te maken. Toen de Assyriërs stormrammen gingen gebruiken, werden om sommige steden massieve muren van 3 à 4 meter dikte gebouwd. In Mizpa (Tell an-Nasbeh) was de stadsmuur 600 meter lang; er stonden tien torens op. Hij stak waarschijnlijk ongeveer 12 meter boven een steile helling uit, ongetwijfeld een extra bescherming tegen stormrammen.⁷

OORLOGVOERING IN HET NIEUWE TESTAMENT

In tegenstelling tot het Oude Testament heeft het Nieuwe Testament geen politieke kijk op oorlogvoering. De strijd van de christen gaat niet tegen vlees en bloed. De christen voert een geestelijke strijd, tegen de kwade geesten in de hemelsferen. Christenen dragen de volledige wapenrusting van God, zodat ze kunnen standhouden als de dag van het kwaad komt.⁸

Het Romeinse leger beheerste eens een rijk van de Muur van Hadrianus in Noord-Engeland tot aan de Eufraat. Het Romeinse leger varieerde in omvang van 25 tot 35 legioenen, die ieder bestonden uit maximaal 6000 man zware infanterie. Een legioen was ingedeeld in tien cohorten van ongeveer 600 man. Een cohort was ingedeeld in zes honderdtallen onder leiding van een centurio. Legioenen werden gesteund door cavalerie-eenheden van vijfhonderd man. Sommige militairen hadden speciale taken – klerken, vlaggendragers, bodes, artsen, beulen en stalknechten. In de eerste helft van de eerste eeuw n.C. waren in Caesarea, aan de Middellandse Zeekust van Palestina, drieduizend man gelegerd. In Jeruzalem was een cohort, ongeveer 600 man, gelegerd, in de burcht Antonia en in het paleis van de stadhouder; in tijden van onrust en bij grote feesten werd het cohort aangevuld met troepen uit Caesarea.

De Egyptische koning Toetanchamon (1336-1327) in zijn strijdwagen. Afbeelding op een kist die in Toetanchamons grafombe is gevonden.

JUDA VAN MANASSE TOT DE VAL VAN NINEVE

(686-612 v.C.)

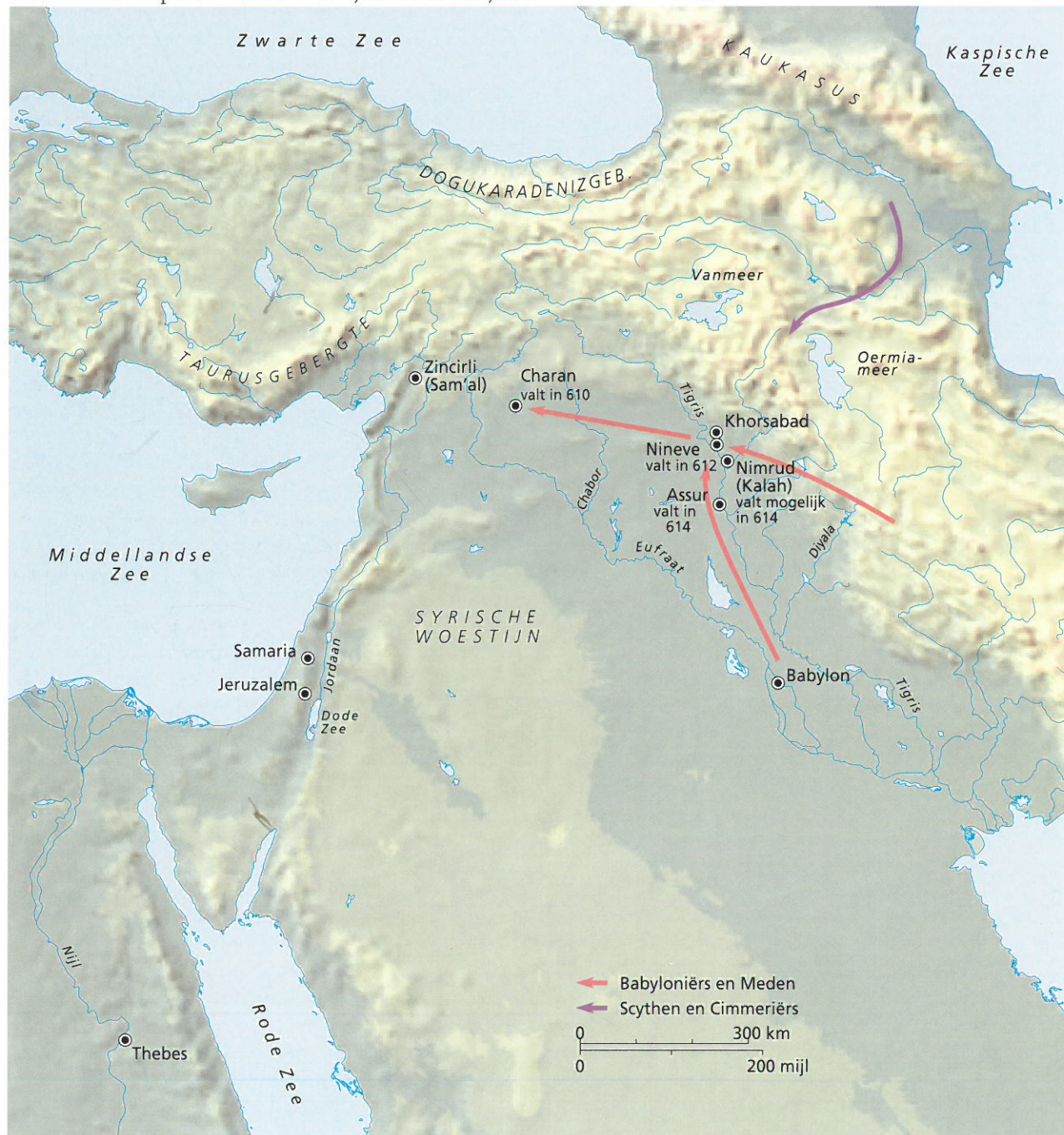
MANASSE

Hizkia's zoon Manasse (686-641) volgde hem op als koning; groter contrast tussen vader en zoon is nauwelijks denkbaar. De auteur van het boek Koningen beschrijft hoe Manasse deed wat slecht is in de ogen van de Heer: hij gaf zich over aan de verfoeilijke praktijken van de volken die de Heer voor de Israëlieten verdreven had.¹ Nauwkeuriger gezegd: hij herstelde de offerplaatsen, richtte altaren op voor Baäl, maakte een Asjerapaal en aanbad de hemelichamen, zelfs voor hun altaren in de tempel van de Heer. Hij liet zich in met tovenarij en wichelarij, raadpleegde mediums, deed aan geestenbezwering en verbrandde zelfs zijn eigen zoon als offer. Hij vergoot ook onschuldig bloed, zo veel dat Jeruzalem ervan overvloedde.

De Heer sprak tot het volk van Juda door de mond van een onbekende profeet: Ik zal over Jeruzalem en Juda

onheil brengen waarvan ieder zo zal ophoren dat zijn beide oren tuiten. Ik zal over Jeruzalem het meetlint van Samaria leggen en het schietlood van het koningshuis van Achab. Ik zal Jeruzalem schoonvegen zoals je een gebruikte schaal schoonveegt.² Toen het volk geen aandacht aan zijn woorden schonk, stuurde de Heer de aanvoerders van de koning van Assyrië met zijn leger op hen af. Zij bedwongen Manasse met haken, boeiden hem met bronzen ketenen en voerden hem mee naar Babel (2 Kron. 33:11).

De Assyrische koningen Esarhaddon (ca. 676) en Assoerbanipal (ca. 666) noemen Manasse als iemand die schatting betaalde. We moeten een aantekening maken bij het feit dat Manasse naar Babylon werd gebracht. Tussen 650 en 648 belegerde Assoerbanipal Babylon, dat werd geregeerd door zijn oudere broer Shamash-shum-ukin. Esarhaddon sloeg een haak door de neus van twee andere

De val van Assyrië

In het begin van de zevende eeuw zetten de Scythen en de Cimmeriërs uit Zuid-Rusland Assyrië onder druk. In 612 werd de Assyrische hoofdstad Nineve ingenomen door de Babyloniërs uit Zuid-Irak en de Meden uit Iran. Een Assyrische generaal hield nog twee jaar stand in Charan.

NOTEN

- ¹ 2 Kon. 21:2
- ² 2 Kon. 21:13
- ³ 2 Kon. 21:21
- ⁴ Nah. 3:8
- ⁵ Xenophon, *Anabasis*, 3.4.12
- ⁶ Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, 2.27.1
- ⁷ Nah. 2:10
- ⁸ Nah. 3:7b

onderhorige koningen, zoals duidelijk te zien op zijn zuil uit Sam'al (het huidige Zincirli in Zuidoost-Turkije).

In Babylon zocht Manasse de gunst van de Heer, verootmoedigde zich en mocht terugkeren naar zijn geboorteland. Hij verwijderde de beelden van vreemde goden, waarvan één uit de tempel van de Heer, herstelde het altaar van de Heer en stelde de offers aan de Heer weer in. Hij droeg het volk op de Heer te dienen, maar oude gewoonten schijnen niet gemakkelijk af te wennen, want het volk bleef offeren op de offerplaatsen, zij het aan de Heer.

AMON

Manasse werd opgevolgd door zijn zoon Amon (641-639), die alle afgoden vereerde die Manasse gemaakt had,³ maar zich niet verootmoedigde. Nadat hij slechts twee jaar geregeerd had, vermoordden zijn dienaren hem in zijn paleis en 'het volk van het land' (misschien een term voor de grondbezitters) zetten zijn achtjarige zoon Josia op de troon.

NAHUM

De korte profetie van de profeet Nahum is moeilijk precies te dateren, maar het was hem al bekend dat Thebe in Opper-Egypte door de Assyriërs was veroverd, een gebeurtenis uit de tijd van Assoerbanipal in 663.⁴ In levendige bewoordingen voorzegt Nahum het schijnbaar onmogelijke – de val van de Assyrische hoofdstad Nineve, een zeer grote stad met een oppervlakte van 749 hectare, omgeven door muren met een lengte van 12 kilometer. 'De sluisen gaan open, het paleis stort ineen [of, letterlijker: 'smelt']. Daar staat hij, hij laat de stad naakt weg-

voeren. Haar slavinnen klagen als duiven, rouwend slaan ze zich op hun borst. Nineve! Een volle vijver zolang het bestond, nu stroomt hij leeg. Blijf staan! Blijf staan! Maar niemand die zich omdraait' (Nahum 2:7-9).

SEFANJA

De profeet Sefanja, die optrad tijdens de regering van Josia (639-609), voorzag ook de komende verwoesting van de Assyrische hoofdstad Nineve:

*'Hij zal zijn hand uitstrekken naar het noorden,
Assyrië te gronde richten,
Nineve tot een wildernis maken,
dor als een woestijn.
Kudden zullen er een rustplaats vinden,
Allerlei dieren zullen er samentroepen,
Uilen en stekelvarkens zullen zich nestelen tussen de zuilen.'*

SEFANJA 2:13-14

DE VAL VAN NINEVE

Assyrië was niet zo onoverwinnelijk als de Assyrische koningen in hun inscripties deden voorkomen. De Indo-Europese Scythen en Cimmeriërs van de steppen van Zuid-Rusland blijken Assyrië ernstige problemen te hebben bezorgd tijdens de regering van Esarhaddon (681-669). Na de dood van Assoerbanipal in 627 brak er een opstand uit tegen zijn zoon Assoer-etil-ilani. Er kwam ook verzet tegen zijn broer Sin-shar-ishkun (627-612). Intussen deed in 626 in het zuiden een Chaldeeese stamhoofd uit Zuid-Babylonië, Nabopolassar (de vader van Nebukadnessar) een geslaagde greep naar het koningschap van Babylon. Volgens de Babylonische *Kroniek van de val van Nineve* zette Nabopolassar in 616, gesteund door de Meden onder Cyaxares, de aanval op Assyrië in.

In 614 viel de belangrijke stad Assur een misschien ook Kalah (Nimrud). In 612 werd Nineve zelf belegerd. De *Kroniek van de val van Nineve* meldt: 'De koning van Akkad [Nabopolassar] en Cyaxares trokken op langs de oever van de Tigris en sloegen hun kamp op tegen Nineve. Van de maand Sivan [mei, juni] tot de maand Ab [juli, augustus], drie maanden lang, onderwierpen zij de stad aan een zwaar beleg' (*Kroniek van de val van Nineve* 40-43a).

De Griekse geschiedschrijvers Xenophon⁵ en Diodorus Siculus⁶ vermelden een noodweer waardoor een deel van de stad onder water kwam te staan en een deel van de muren instortte. In het paleis brak brand uit, wat misschien te maken had met de zelfmoord van Sin-shar-ishkun. Nahums profetie over het smelten van het paleis was in vervulling gegaan.

De andere voorspellingen van Nahum, de roof van de schatten van Nineve⁷ en de verwoesting van de stad⁸ gaan in vervulling in de laconieke mededeling in de *Kroniek van de val van Nineve*: 'Ze haalden een geweldige buit uit de stad en de tempel en veranderden de stad in een puinhoop' (*Kroniek van de val van Nineve* 45).

Een Assyrische generaal, Assoer-uballit, hield nog twee jaar stand in Charan, in wat nu Zuidoost-Turkije is. Maar voor Assyrië was het einde gekomen, zoals Nahum had voorspeld aan het einde van zijn profetie: 'Wie hoort wat er met jou gebeurt, klapt in zijn handen, want wie heeft niet voortdurend geleden onder jouw wreedheid?' (Nahum 3:19b).

Zuil met een afbeelding van de Assyrische koning Esarhaddon (681-669), die twee zeer klein afgebeelde onderhorige koningen aan een lijn vasthoudt met een haak door hun neus. Hoogte 3,2 meter. Uit Zincirli, Zuidoost-Turkije.

Plattegrond van Nineve

Met een oppervlakte van 749 hectare was Nineve de grootste Assyrische stad. De opgravingen hebben zich geconcentreerd op de twee belangrijkste heuvels, Kuyunjik en Nebi Yunus.

